

Колісниченко В. В.,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри спеціально фізичної підготовки
Харківського національного університету внутрішніх справ

ДО ХАРАКТЕРИСТИКИ ОКРЕМИХ КОМПОНЕНТІВ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО РОБОТИ З ПІДЛІТКАМИ «ГРУПИ РИЗИКУ»

TO THE CHARACTERISTICS OF INDIVIDUAL COMPONENTS OF THE PROFESSIONAL READINESS OF POLICE OFFICERS TO WORK WITH "RISK GROUPS"

У статті на основі аналізу наукових поглядів учених надано характеристику окремих компонентів професійної готовності працівників поліції до роботи з підлітками «групи ризику», зокрема психологічного та самооцінного. Наголошується, що компонент самооцінки професійної готовності має важливе значення, оскільки передбачає принципову особистісну оцінку існуючих форм фахового досвіду, критичний аналіз професійної інформації щодо особливостей майбутньої сфери правоохоронної роботи з педагогічно занедбаними дітьми, оціночні здібності, наявність програми з професійної підготовки та потенційне бажання до оптимального професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних здібностей.

Ключові слова: компонент, професійна готовність, працівник поліції, підлітки, група ризику, самооцінка, психологічний компонент.

В статье на основе анализа научных взглядов ученых охарактеризованы отдельные компоненты профессиональной готовности сотрудников полиции к работе с подростками из «группы риска», в частности психологический и самооценочный. Отмечается, что компонент самооценки профессиональной готовности имеет важное значение, поскольку предполагает принципиальную личностную оценку существующих форм профессионального опыта, критический анализ профессиональной информации об особенностях будущей сферы правоохранительной работы с педагогически запущенными детьми, оценочные способности, наличие программы по профессиональной подготовке и потенциальное желание к оптимальному профессиональному самоопределению с учетом индивидуальных способностей.

Ключевые слова: компонент, профессиональная готовность, работник полиции, подростки, группа риска, самооценка, психологический компонент.

In the article, on the basis of the analysis of scientific views of scientists, the characteristics of the individual components of the police readiness of the police to work with adolescents of the "risk group", in particular psychological and self-assessing, are described. It is noted that the component of self-esteem of professional readiness is important because it provides for a fundamental personal assessment of existing forms of professional experience, a critical analysis of professional information on the features of the future area of law enforcement work with pedagogically abandoned children, assessment abilities, the availability of a program of training and the potential desire for optimal professional self-determination taking into account individual abilities.

Key words: component, professional readiness, police officer, teenagers, risk group, self-esteem, psychological component.

Постановка проблеми. Ознайомлення з відповідними науковими джерелами засвідчує, що за останній час зростає активність досліджень у галузі підготовки працівників правоохоронних органів. При цьому психолого-педагогічна культура спеціаліста в контексті Концепції розвитку вищої освіти України розглядається як складова частина його професійної компетенції. Структура професійно значущих характеристик працівника передбачає наявність такого показника, як його психологічна готовність до професійної діяльності. Незважаючи на те, що це складне особистісне утворення не є в класичному розумінні складовим елементом комплексу вмінь, що притаманні працівникам (у нашому випадку правоохоронної сфери), його слід розглядати як одну з основних умов реалізації професійного потенціалу особистості. У структурі професійної готовності працівників поліції до роботи з підлітками «групи ризику» доцільно виділити такі компоненти: 1) мотиваційно-ціннісний; 2) змістовий (професійно-практичний); 3) психологічний (професійно-відповідний); 4) функціонально визначальний (само-

оцінний). На жаль, межі представленого наукового дослідження не дають змогу розкрити зміст усіх вказаних компонентів, тому ми приділимо увагу двом останнім компонентам, а саме психологічному та самооцінному.

Стан дослідження. Окремі компоненти професійної готовності працівників поліції розглядали у своїх наукових працях багато вчених, зокрема: О.М. Бандурка, М.І. Ветров, Ф.В. Глазирін, Н.А. Зобенько, В.М. Оржеховська, В.Т. Очеретін, В.М. Синьов, В.В. Турянця, М.М. Фіцула, І.В. Аткинсон, В.О. Моляко, Н.Ф. Покар, Д.Є. Ельконін, П.М. Якобсон, П.К. Анохін, О.М. Леонтьєв, С.Л. Рубінштейн та інші. Однак науковці розглядали зазначене питання більш поверхнево, фактично залишивши поза увагою саме психологічний та самооцінний компоненти професійної готовності працівників поліції до роботи з підлітками «групи ризику».

Саме тому метою статті є надати характеристику психологічному та самооцінному компоненту професійної готовності працівників поліції до роботи з підлітками «групи ризику».

Виклад основного матеріалу. Змістовий компонент (професійно практичний, або компонент досвіду) як орієнтаційна основа готовності майбутніх співробітників поліції у справах неповнолітніх включає знання, уміння, навички та звички, набуті особистісним досвідом та шляхом організованого навчання. Інформаційна підструктура змістового компоненту професійної готовності представлена такими основними професійними блоками, як системи загальних психолого-педагогічних та спеціальних профілактичних знань, які створюють інформаційно-методичне підґрунтя розуміння суті протиправної поведінки неповнолітніх, її детермінант, механізмів взаємодії умов та факторів антисоціального «ризик», особливостей психолого-педагогічної діагностики осіб із девіантною поведінкою та кримінально-орієнтовних груп, профілактичних можливостей навчального і виховного процесу на основі використання загальних та спеціальних методів корекційно-виховної роботи тощо.

Загальні психолого-педагогічні знання необхідні для професійної роботи зі специфічною категорією, якою є підлітки «групи ризику»: знання основних понять, що визначають соціально-педагогічну профілактику правопорушень учнів; методики правової освіти учнів у процесі вивчення навчальних дисциплін; методики правового виховання учнів у позакласній виховній роботі; методики педагогічного правового всеобучу батьків; методики психолого-педагогічної допомоги учням, що мають досвід правопорушень, та її корекції [1; 2, с. 21–22].

Спеціальні профілактичні знання потрібні для здійснення заходів педагогічної профілактики різноманітних форм девіацій та правопорушень; вивчення: суспільно-історичних та соціально-економічних передумов виникнення й поширення форм злочинності, їхньої соціально-демографічної структури; дії норм законодавства і права в ситуаціях вияву правопорушень учнів; можливих умов та факторів розвитку схильності особистості до зловживань наркотичними речовинами, мотивів правопорушень; методики психолого-педагогічної діагностики умов і факторів антисоціального «ризик» [3, с. 71].

Знання як продукт пізнання людиною предметів і явищ соціального середовища займають значне місце в розумінні поведінки людини, у виборі способів і характеру спілкування між людьми. Як відомо, значна частина знань передається у формі спеціально організованої і цілеспрямованої діяльності, хоча нею не обмежується. При цьому процес засвоєння фахових знань можна поділити на два способи: одержання знань стихійним шляхом (спонтанно) і шляхом цілеспрямованого навчання [3].

Оцінюючи професійні знання, доцільно виділити декілька рівнів:

- володіння професійними знаннями на рівні впізнавання;
- репродукція (відтворення та використання) професійних знань у разі навідних питань;

- самостійна репродукція (відтворення та використання) професійних знань у потрібний час, їх науковий характер.

Операційну підструктуру змістовного компонента готовності складають уміння й навички застосування набутих знань у практиці здійснення профілактичної роботи щодо правопорушень учнів.

Спеціальні вміння здійснювати заходи педагогічної профілактики правопорушень представлені такими групами [4]:

1. Конструктивні вміння сприяють формуванню практичності майбутнього фахівця-правоохоронця, його самостійності, здатності приймати вірні рішення і брати на себе відповідальність. Серед конструктивних умінь виділяють: дидактичні – уміння знаходити в літературі інформацію про наслідки правопорушень та включати їх до змісту основного навчального чи виховного матеріалу в співпраці з вчителями загальноосвітньої школи; відбирати та використовувати необхідну правову інформацію в здійсненні правового всеобучу батьків; академічні – вміння постійно поповнювати свої знання в основній психолого-педагогічній та дотичних (медичній, юридичній тощо) галузях, що мають відношення до проблеми профілактики правопорушень.

2. Організаторські вміння сприяють мобілізації і координації зусиль різних фахівців, забезпечують взаємозв'язки і взаємодію спеціалістів із метою виконання необхідних завдань. До них відносять: вміння організувати та зацікавити учнів іншими (альтернативними антигромадській поведінці) видами діяльності; створювати педагогічно значущі ситуації, ситуації вибору, керувати формуванням суспільної думки колективу; використовувати знання статусної структури колективу, сенситивних компонентів особистісної структури для здійснення індивідуального підходу до учнів групи «ризик» та учнів, що мають досвід правопорушень, організувати дитячий колектив на корекцію особистості «важкого» учня, створювати позитивний емоційно-психологічний клімат у колективі.

3. Комунікативні: знаходити індивідуальний підхід до «важкого» учня; створювати довірливу атмосферу спілкування з ним, поєднувати емоційно-привабливе та соціально значуще для учня в організації його навчально-виховної діяльності, культурного дозвілля, переорієнтувати думку колективу внапрямок, спрямованому для корекції його поведінки.

4. Діагностичні: використовувати безпосередню і опосередковану інформацію для вивчення рівнів антисоціальної орієнтації учнів, визначати реальні прояви правопорушень учнів, діагностувати мотиви девіацій учнів, диференціювати типові психологічно зумовлені та соціально спровоковані реакції поведінки, діагностувати умови та фактори антисоціального «ризик», визначити доміную серед інтересів захоплень, здібностей учня.

5. Перцептивні: передбачати реакцію вихованця на виховну дію, прогнозувати можливі варіанти корекції протиправної поведінки учня, терпляче та з розумінням ставитись до учнів «групи ризику»,

прогнозувати поведінку в спонтанних та спеціально створених педагогічних ситуаціях.

6. Сугестивні: психотерапевтичні вміння (здійснювати аутогенне тренування, комунікативний та соціально-психологічний тренінг поведінки в ситуаціях можливого контакту з учнями «групи ризику»), переконувати учня в згубності, хибності обраних ним установок, ліній поведінки, створювати домінують в системі життєвих планів та інтересів дитини [4, с. 9–11].

7. Інформаційні: здатність до пошуку, усвідомлення, зберігання й трансформації інформації, необхідної для професійної діяльності.

8. Дослідницькі вміння організації і проведення педагогічного дослідження з метою використання його результатів у роботі з підлітками «групи ризику».

Профілактична діяльність, зокрема в системі відповідної освітньо-виховної роботи поліції у справах неповнолітніх, вимагає конкретних знань, умінь і навичок. Дослідження Б.Г. Ананьєва, О.М. Леонтьєва, Б.М. Теплова, С.Л. Рубінштейна свідчать, що свідомість розвивається в діяльності на різних рівнях: чуттєвому, інтелектуальному й емоційно-вольовому. На цій основі виникають нові професійні потреби, інтереси, проявляються здібності. Тим самим створюються внутрішні умови для розвитку самої діяльності, котра наповнюється новим змістом і формами. При цьому результатом професійної підготовки повинні стати навички як способів виконання фахових дій, що стали в результаті вправ автоматизованими. Правильно сформовані професійні звички і переконання є основою успішної професійної діяльності.

Ще одним важливим структурним компонентом професійної готовності працівників поліції є функціонально-визначальний компонент (компонент самооцінки) професійної готовності, який передбачає принципову особистісну оцінку існуючих форм фахового досвіду, критичний аналіз професійної інформації щодо особливостей майбутньої сфери правоохоронної роботи з педагогічно занедбаними дітьми, оціночні здібності, наявність програми з професійної підготовки та потенційне бажання до оптимального професійного самовизначення з урахуванням індивідуальних здібностей.

Поведінку людини програмує «Я-концепція», тобто сукупність усіх уявлень особистості про себе (образ «Я»), самооцінка і потенційна поведінка. Її гнучкість є важливою характеристикою особистості. В основі самовизначення лежить самопізнання та самооцінка своїх індивідуальних особливостей, якостей та здібностей, уміння зіставляти свої можливості з вимогами обраної професії. Самоаналізу передуює процес пізнання себе через порівняння з іншими, який є емоційним і залежить від вірності оцінки інших людей та їхньої думки про особистість, про більш високий рівень самопізнання, на який повинна перейти особистість у своєму розвитку.

Природно, що в ході розвитку особистість постійно порівнює себе із самою собою, свою реальну поведінку з «Я-концепцією», тобто регу-

лює свої дії. На основі самопізнання у людини з'являється певне емоційно-ціннісне ставлення до себе, іншими словами – самооцінка. У разі незбіжності реальної поведінки і «Я-концепції» у людини відбувається неадекватна самооцінка, тобто особистість не в змозі визначити помилки та визнавати недоліки у своїй поведінці. І навпаки, як стверджують учені, адекватна самооцінка спонукає особистість до активності у формуванні недостатньо розвинутих якостей, сприяє взаєморозумінню з оточуючими, виступає орієнтиром для сприймання й оцінки того, що відбувається навколо неї. Тому від вірної самооцінки багато в чому залежить ставлення до обраної професії. Звідси необхідно під час обрання своєї майбутньої професії враховувати всі обставини (внутрішні й зовнішні) та зіставити свої особисті здібності, оцінити свої можливості щодо досягнення успіху в цій сфері та можливість майбутньої діяльності задовольнити особисті очікування.

У процесі життєдіяльності особистість постійно оцінює соціальні явища, ситуації, вчинки і дії інших людей, свої можливості, стани, вчинки і наслідки дій; передбачає і враховує, як можуть її оцінювати інші люди. Через оцінювання людина впливає на оточуючих і відчуває на собі вплив оцінок інших людей. Із цього можна зробити висновок, що оціночні здібності – це вміння особистості правильно орієнтуватися в середовищі, вірно сприймати особистісні якості людей, розуміти й оцінювати мотиви їхніх учинків, причини тих чи інших дій. Ідеться про комплекс спеціальних умінь і навичок, які проявляються і формуються передусім у діяльності та спілкуванні. Вони пов'язані з інтелектуальною і мотиваційною сферами людини, із соціальними мотивами і потребами у визнанні, пошані, самовдосконаленні.

Важливим для професійної підготовки є інформованість курсантів про професію, вимоги до особистості та рівень знань про свої можливості [3, с. 110–115]. Тому вдосконалення процесу професійної підготовки майбутніх співробітників поліції у справах неповнолітніх передбачає систему профорієнтаційних заходів, які б допомогли їм реалізуватися як особистостям і спеціалістам. Одержані дані показують, що успішне проходження процесу самоактуалізації можливе за умови зосередженості та заглиблення в професійну сферу, реалізації власного «я», виявлення всіх психологічних перешкод і їх подолання, спрямованість на ефективне виконання поставлених перед собою завдань. У ході професійної підготовки розкриваються й набувають повної реалізації ключові якості зрілої особистості спеціаліста, тобто активна життєва позиція, самостійність і відповідальність за своє професійне майбутнє, соціально-педагогічна мобільність, обізнане ставлення до своєї діяльності, реалістичність свого образу як професіонала.

Висновок. Результати нашого дослідження показують, що підготовка майбутнього правоохоронця залишається складним процесом, успішність якого залежить від віку, статі, обсягу інформованості й визначає рівень соціальних претензій, які залежать

від соціального статусу, матеріального забезпечення сім'ї, престижності спеціальності (посади). Зрозуміло, що вона не є одномоментним актом і не закінчується з навчанням з обраної професії, а продовжується протягом усього життя. Іншими словами, це не

одноразовий вибір професії, а довготривалий процес самопізнання, розвитку інтересів, оцінки основних та резервних варіантів професійної перспективи, а також вивчення можливих у майбутньому напрямків перекваліфікації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Андреева Г.М. Социальная психология: учебн. для вузов. М.: Аспект Пресс, 2016. 376 с.
2. Слостенин В.А., Подымова Л.С. Педагогика: инновационная деятельность. М.: Магистр, 1997. 224 с.
3. Каримова Л.М. Дети риска дезадаптации: социальные и психолого-педагогические проблемы. Социально-педагогические, психологические и этнические основы профилактики девиантного поведения несовершеннолетних. Бийск: БГПИ, 2012. 200 с.
4. Пихтіна Н.П. Формування професійно-педагогічної готовності майбутнього вчителя до профілактики адиктивної поведінки учнів: автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки». К., 1999. 20 с.